

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ויגש, תשע"ו
מספר 1149בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

יוסף מתוודע אל אחיו שמחה רז

"ולא־יכל יוסף להִתְאַפֵּק לְכָל הַנְּצָבִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כְלֵאִישׁ מִעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ אֶתוֹ בְּהַתְּוֹדַע יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו" (בר' מה:א)

יהודה מתייצב כנגד יוסף

האחים מאמינים שבנימין גנב את הגביע, ואף על-פי-כן אין הם מפקירים אותו והם מוכנים למסור נפשם עליו. ראש המדברים הוא יהודה, השליט שבאחים והתקיף שבהם, והוא מוכן לשמש כעבד ובלבד שבנימין ישוחרר ויוחזר לאביו. יהודה מרגיש כי אחריות מוסרית רבה רובצת עליו, שכן הוא רואה שאֶחָיו תולים בו את הקולר ומאשימים אותו במכירת יוסף.

כיוון שראו בניו שכך היה (יעקב) מתרעם, ולא היה מקבל תנחומין, הלכו להם אצל יהודה, אמרו לו: אתה עשית לנו את כל הרעה הגדולה. אמר להם: אני אמרתי לכם "מִה־כָּצַע פִּי נִהְרַג אֶת־אֶחָינוּ", ואתם אומרים: "אתה עשית"? אמרו לו: ולא שמענו לך? אתה אמרת "לָכוּ וְנִמְכְּרֵנוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים" ושמענו לך. אילו אמרת: לכו ונחזירנו לאביו- לא היינו שומעים לך? לפיכך, באותה שעה עמדו ונידו אותו (תנחומא [בבבא], וישב, סימן ח).

עתה רואה יהודה כי המצב מסתבך והולך, וכי האחים ייאלצו לחזור אל אביהם בלי בנימין. יהודה יודע שהתרחשות כזו תמוטט לחלוטין את האב הישיש, והוא מחליט לשים נפשו בכפו ולדבר עם יוסף דברי תקיפות ופיוס כאחד. הוא מוכן לפייסו בדברים ולהכניע עצמו בפניו, אולם יחד עם זאת נכון הוא לצאת לקרב ולשחרר את בנימין בחוזק-יד.

יהודה מדבר דברים היוצאים מן הלב. הוא מתאר בפני יוסף את צערו של אביו, שכבר אבד לו בן אחד, והנה עתה עומד הוא לאבד גם את בנו השני.

רוח פיוס בין האחים

יוסף אינו יכול לעמוד כנגד תוכחתו הגלויה של יהודה. כאשר מזכירים לו את צערו של יעקב, לבו יוצא מגעגועים אל אביו והוא מחליט לדבר עם אֶחָיו גלויות, להסיר את המסווה מעל פניו ולומר להם "אֲנִי יוֹסֵף אֶחֱיִכֶם" (מה:ד).

יוסף יודע כי בשעה שיאמר לאחיו מי הוא, יבושו במעשיהם, והוא חס עליהם שמא ילבין פניהם בפני זרים, ועל כן הוא מצווה: "הוֹצִיאוּ כְלֵאִישׁ מִעָלָי". והכתוב מוסיף: "וְלֹא־עָמַד אִישׁ אֶתוֹ בְּהַתְּוֹדַע יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו". ואל יהי דבר זה קל בעינינו. יוסף נשאר בודד מול האחים כולם. למעשה הוא מסכן את חייו במעשהו זה, שהרי קיים החשש שהאחים יהרגוהו כדי שלא יתגלה סודם. ואף-על-פי-כן נכון הוא לסיכון זה ובלבד שלא לבייש את פני אחיו ברבים.

אמר רבי שמואל בר נחמן: לסכנה גדולה ירד יוסף, שאם הרגוהו אחיו אין בריה בעולם מכירו; ולמה אמר, "הוֹצִיאוּ כְלֵאִישׁ מִעָלָי"? אלא כך אמר יוסף בלבו: "מוטב שאהרג ולא אבייש את אחי בפני המצרים" (תנחומא [ורשה] ויגש, סימן ה).

ואמנם, נתביישו אחיו בהתוודע אליהם יוסף.

כיון שראה יוסף שהיתה להם בושה גדולה, אמר להן: "גִּישְׁרָא אֱלִי - וַיִּגְשׁוּ" וכל אחד ואחד היה מנשקו ובוכה עליו שנאמר: "וַיִּנְשֹׁק לְכָל־אֶחָיו וַיִּבְךְּ עֲלֵהֶם" (תנחומא שם).

יוסף מתמוטט ונותן קולו בבכי. זו הפעם השלישית שהוא פורץ בבכי, אולם הפעם - התרגשות גדולה ושמחה מעורבים בבכי, שכן יוסף נוכח לדעת שהאחים נכונים לתת נפשם על החזרת בנימין, אחיו האהוב, אל חיק אביו. אף דבריו של יהודה משפיעים עליו לטובה, הואיל והשכיל יהודה לנסח דבריו בתבונה רבה. אמנם הוא מתרפס לפני יוסף ומכנה עצמו "עבד", אבל עם זאת הוא מבהיר ליוסף כי הפעם אין בדעתו ובדעת אחיו לוותר. נכונים הם, והוא בראשם, להיאבק למען בנימין ולהעמיד עצמם בסכנת-מוות בצאתם למלחמה כנגד שליט מצרים הכול-יכול.

יוסף שומע את איומיו של יהודה והוא שמח בליבו. מדוע? משום שבדברים שדיבר יהודה אל יוסף:

היה בהם (משום) פיוס ליוסף, ופיוס לאחיו, ופיוס לבנימין. פיוס ליוסף - שראו היאך (יהודה) נותן נפשו על בניה של רחל; פיוס לאחיו - אמרו: ראו היאך הוא נותן נפשו על אחיו; פיוס לבנימין - אמר לו: כשם שנתתי נפשי על אחיך, כך אני נותן נפשי עליך (בראשית רבה [וילנא], ויגש, פרשה צג סימן ט).

כאשר האחים רואים את מסירות נפשו של יהודה לאחיו, הם סולחים לו, לאחיהם המנודה, על שלא מנעם ממכירת יוסף. אף יוסף עצמו רואה את יהודה כחוזר בתשובה; אמנם יהודה נכשל במכירת יוסף לעבד, אבל עתה מוכן הוא למסור עצמו לעבד ובלבד שישוחרר אחיו בנימין. זכה יהודה שעל ידי מסירות נפשו יתפייס יוסף עם אחיו וישלים עמם.

אמר רבי ברכיה בשם רבי לוי: אמר לו הקדוש ברוך הוא (ליהודה): אתה השפלת עצמך לפני אחיך הקטן ממך, בשביל אחיך הקטן שבקטן הימך (בשביל בנימין, שאמר: "וַיִּדְבַּר-נָא עֲבָדְךָ דָּבָר בְּאָזְנֵי אָדֹנָי" [בר' מד:יח]); "וְעַתָּה יִשְׁבְּנָא עֲבָדְךָ תַּחַת הַנְּעֵר" (שם:לג)), חייך! שיוקם המשכן ויבואו השבטים להקריב קרבנות, אין אדם מקריב ראשון לפניך, הריני חולק לך כבוד ואתה מקריב ראשון וְיֵהִי הַמִּקְרִיב בַּיּוֹם הַרְּאִשׁוֹן אֶת-קִרְבָּנוֹ נְחֻשׁוֹן בְּיַעֲמִינָדָב לְמִטָּה יְהוָה (פסיקתא רבתי, מהד' איש שלום, פסקא ז).

יוסף מרגיע את אחיו

כעבור זמן, לאחר מותו של יעקב, כאשר חזרו האחים למצרים מקבורת אביהם, עלה חשש בלבם שמא עכשיו יתנקם בהם יוסף על כל הרעה אשר עשו לו. אולם יוסף ניהם את אחיו, ולא זו בלבד שלא נטר להם איבה על כל מה שהרעו עמו, אלא אף עודדם ואמר להם דברים של טעם:

"וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל-תִּירְאוּ... וַיִּנְחַם אוֹתָם וַיִּדְבַּר עֲלֵיהֶם" (בר' נ:כא). וכי יש לך אדם שמדבר על הלב? אלא (שדיבר להם) דברים שהן מנחמין את הלב. אמר להם: נמשלתם כעפר הארץ: מה עפר הארץ מי יכול לסייף (לכלות עד הסוף) את עפר הארץ? נמשלתם כחית השדה; ומי יכול לסייף את חית השדה? נמשלתם ככוכבים, מי יכול לסייף את הכוכבים? ... אמר רב שמלאי (כך אמר להם): אתם הגוף ואני הראש; אין נסיב גופא מה רישא טב (=אם נטול הגוף, מה הראש טוב)? ולא עוד, אלא עד שלא ירדתם לכאן היו קוראים אותי עבד, ומאחר שירדתם לכאן הודעתי הוגנוסים (=הייחוס) שלי. אם כן, אני הורג אתכם? אם הורג אני אתכם, הם אומרין: אין לשמור אמנה עם זה, עם אחיו לא שמר אמנה, עם מי הוא משמר אמנה? ... אמר: מה אני נעשה אנטידיקוס לאבא (=וכי אעשה עצמי יריבו של אבא)? אבא מוליד ואנא קובר? ... הקדוש ברוך הוא מברך ואני ממעט? זהו שאמר הכתוב: "וַיִּנְחַם אוֹתָם וַיִּדְבַר עֲלֵיהֶם" (בראשית רבה, מהד' תיאודור-אלבק, כ"ו, ויחי, פרשה קא).

זכות בניה של רחל

מה רבה גדולתו הנפשית של יוסף; שהבליג על רגשות הנקמה, העביר את כעסו, ולא זו בלבד שלא נטר איבה לאחיו על אשר גמלו לו רעה אלא אף סלח להם בכל לבו. האחים פקפקו בסליחתו ולא האמינו שיוסף אכן אינו כועס עליהם עוד. סבורים היו שכוונות סתר לו. יוסף חש בפקפוק זה ולכן הוסיף ואמר להם:

"וַיְהִי עַיְנֵיכֶם רְאוּת וַעֲיַי אַחֵי בְנֵימִין" – אמר רבי אלעזר, אמר להם: כשם שאין בליבי על בנימין אחי, שלא היה במכירתי, כך אין בלבי עליכם (מגילה טז ע"ב).

מעשה-רב זה של יוסף שימש כסנגוריה על ישראל בדורות שלאחר מכן:

אמר רבי שמואל בר נחמן: מסורת היא (בידינו) שאין (עשו) נופל אלא ביד בניה של רחל. שנאמר: "אִם-לוֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן" (יר' מט:כ). שאם באים השבטים לדון עם עשו לומר לו: למה רדפת את אחיך? הוא אומר להם: למה אתם רדפתם את יוסף אחיכם? ואינם מועילים ממנו. וכיון שהוא בא אצל יוסף, אומר לו (יוסף): למה רדפת אחיך? ואינו יכול (עשו) להשיבו. ואם תאמר שעשה לך (אחיך) רעה, אף אחי שלמו לי רעה, ואני שלמתי להם טובה, מיד הוא (עשו) שותק (תנחומא [בובר], ויצא, סימן ט).

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף